

کاربرد گراند تئوری در پژوهشهای علوم انسانی

دکتر یزدان منصوریان

عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت معلم تهران

انجمن روانشناسی ایران، مهر ماه ۱۳۸۶

سرفصل مطالب

- نگاهی به روشهای پژوهش کیفی و تفاوتهای آنها با روشهای کمی
- مقایسه فرایند انجام پژوهشهای کیفی با پژوهش های کمی
- معرفی روش گراند تئوری (Grounded Theory)
- مراحل اجرا و چگونگی به کار گیری گراند تئوری
- کاربرد گراند تئوری در علوم اجتماعی و علوم رفتاری
- شیوه های سنجش روایی و پایایی در گراند تئوری

برخی از روشهای کیفی:

- Phenomenology** ■ پدیدارشناسی
- Action Research** ■ اقدام پژوهی
- Ethnography** ■ قوم نگاری
- Case Study** ■ بررسی موردی (مورد پژوهی)
- Delphi Method** ■ روش دلفی
- Sense Making Method** ■ روش معنا بخشی
- Grounded Theory** ■ گراند تئوری

مبانی فلسفی پژوهشهای کمی و تفاوت‌های آن با پژوهشهای کیفی

- پژوهش کمی مبتنی بر تجربه گرایی و جزء نگری است اما پژوهش کیفی مبتنی بر طبیعت گرایی و کل نگری است.
- پژوهش کمی اغلب قیاسی و پژوهش کیفی معمولاً استقرایی است.
- پژوهش کمی به “چقدر” و “چه وقت” و پژوهش کیفی به “چرا” و “چگونه” می پردازد.

روشهای کمی و کیفی: متعارض یا مکمل؟

- این دو رویکرد معمولاً مکمل هم هستند.
- پژوهش کیفی به پرسشهایی پاسخ می دهد که امکان پاسخ آن در پژوهش کمی نیست.
- پژوهش کیفی در سطحی محدودتر ولی با عمقی بیشتر به موضوع پژوهش می پردازد.
- پژوهش کمی امکان تعمیم یافته های پژوهش کیفی را در سطحی وسیعتر فراهم می کند.

تعریف و ویژگیهای گراندد تئوری

- روش پژوهشی معمولاً استقرایی (Inductive) و اکتشافی (Exploratory) که پژوهشگر در آن بجای آزمودن تئوریهای موجود خود به تدوین یک تئوری می پردازد.
- این تئوری به شکل منظم و بر اساس داده های کیفی و واقعی شکل می گیرد.
- برای موقعیتی مناسب است که دانش ما در مورد آن محدود است و تئوری قابل اعتنا در آن موجود نیست که بتوان بر اساس آن فرضیه ای برای آزمون تدوین کرد.

گراندد تئوری از نگاه پدید آورندگان آن

”... کشف تئوری در پژوهشهای علوم اجتماعی بر اساس گردآوری نظام مند داده ها... برای رسیدن به مرحله ای از شناخت از موضوع مورد مطالعه که ما را قادر می سازد نظریه ای را که بر اساس داده های واقعی ساخته ایم ... با نظریه های موجود مقایسه کنیم.“

(Glazer & Strauss, 1967)

تعریفی دیگر از گراند تئوری

“... روش پژوهش برای تولید تئوری ای که بر اساس گردآوری و تحلیل نظام مند داده ها بنیان نهاده شده است. گراند تئوری در طول تحقیق رشد می کند و از رهگذر تعامل مستمر بین گردآوری و تحلیل داده ها حاصل می شود“

(Strauss & Corbin, 1994: 273)

تعریف گراند تئوری بر اساس یک تجربه

■ “...فرایند ساخت یک نظریه مدون از طریق گردآوری سازمان یافته داده و تحلیل استقرایی داده ها برای پاسخگویی به پرسشهای نوین آن دسته از پژوهشهای کیفی که فاقد مبانی نظری کافی در زمینه موضوع مورد مطالعه هستند.”

(منصوریان، 1386)

مراحل اجرای پژوهش در گراند تئوری

- تدوین پرسشهای پژوهش
- گردآوری داده ها
- کدگذاری داده ها در سه مرحله:
 - کدگذاری باز
 - کدگذاری محوری
 - کدگذاری انتخابی
- یادداشت برداری (ثبت اندیشه ها و تفسیر خود از داده ها)
- نگارش و تدوین تئوری

Coding

کد گذاری چیست؟

- تعریف: اختصاص نزدیکترین مفهوم به کوچکترین جزء با معنی هر بخش از داده های گردآوری شده.
- به طور کلی هر مفهوم دارای ابعاد است و هر بعد نیز دارای طیف است.
- هنر گراند تئوریست این است که خود مفاهیم تازه کشف و آنها را تعریف کند، نه آنکه فقط بین داده های خود و مفاهیم از پیش موجود پیوند برقرار کند.

- پژوهشگر باید بارها و بارها داده گردآوری شده را مرور کرده و از زوایای گوناگون به آن توجه کند.
- در این مرحله پژوهشگر با مرور مجموعه داده های گردآوری شده تلاش می کند که مفاهیم مستتر در آن را بازشناسد.
- این مرحله باز نامیده می شود چرا که پژوهشگر بدون هیچ محدودیتی به نامگذاری مفاهیم می پردازد.

ادامه کد گذاری باز

- در کد گذاری باز پژوهشگر با ذهنی باز به نامگذاری مفاهیم می پردازد و محدودیتی برای تعداد کدها قائل نمی شود.
- هدف از کد گذاری باز تجزیه مجموعه داده گردآوری شده به کوچکترین اجزاء مفهومی ممکن است.

Axial Coding

کد گذاری محوری

- در کد گذاری محوری فرایند اختصاص کد به مفاهیم موجود در داده از حالت باز خارج می شود و شکلی گزیده به خود می گیرد.
- پس از انجام کد گذاری باز پژوهشگر می تواند محورهای اصلی در مجموعه داده ها را مشخص کند و مرحله بعد کد گذاری را حول این محورها انجام دهد.

Selective Coding

کد گذاری انتخابی

- در کد گذاری انتخابی پژوهشگر با توجه به کدها و مفاهیم شناسایی شده در دو مرحله قبل به استحکام بیشتر فرایند کد گذاری می پردازد.
- کد گذاری تنها در صورتی موفق است که با تعامل مستمر با مجموعه داده ها همراه باشد.
- گلایزر بجای سه مرحله کد گذاری به دو مرحله زیر معتقد است:
 - Substantive Coding
 - Theoretical Coding

Memo Writing

یادداشت برداری

- پژوهشگر همزمان با گردآوری داده ها پیوسته به ثبت اندیشه ها و تفسیر خود از تعامل با داده می پردازد.
- باید فیشهای تهیه شده دارای تاریخ و عنوان مشخص باشند تا پژوهشگر در مقابل انبوهی از فیشها دچار سردرگمی نشود.
- یادداشتها نقش مهمی در پیشرفت پژوهش دارند و تجربه به من نشان داده است که استمرار در تهیه این یادداشتها نقش بسزایی در موفقیت پژوهش دارند.

نگارش و تدوین تئوری

- در این مرحله تصویر پژوهش برای پژوهشگر از همیشه روشنتر است.
- آخرین وظیفه گراندد تئوریست این است که آنچه را از این تصویر می بیند برای دیگران به تصویر کشد.
- به کمک تئوری ساخته شده می توان فرضیه هایی تدوین کرد که پژوهشهای بعدی به آزمون آنها پردازند.
- گراندد تئوری نه برای آزمون فرضیه که روشی برای تولید آن است.

پنج ویژگی مورد انتظار از نظریه هایی که به شیوه گراندد تئوری تولید می شوند

- پژوهشگر را قادر به توضیح و تشریح موضوع مورد مطالعه سازد و امکان پیشگویی در مورد رخداد های ممکن در زمینه مورد تحقیق را فراهم کند.
- در پیشرفت مبانی نظری موضوع مورد مطالعه موثر باشد و در آن مشارکت کند.
- علاوه بر مبانی نظری در زمینه های عملی موضوع مورد مطالعه نیز کاربرد داشته باشد.

ادامه پنج ویژگی ...

- رویکرد تازه ای برای نگرش به موضوع مورد مطالعه فراهم آورده و پژوهشگر را به مرحله ای از شناخت نسبت به داده برساند که بتواند به داده خام گردآوری شده معنا و مفهوم ببخشد.
- شیوه ای نوین برای هدایت پژوهشهای آتی در زمینه موضوع مورد مطالعه فراهم آورد.

- منصوریان، یزدان. (1386). "گراند تئوری: نظریه سازی استقرایی بر اساس داده های واقعی". فصلنامه پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت. در دست چاپ.
- Allan, G. (2003), "A critique of using grounded theory as a research method", *Electronic Journal of Business Research Methods*, Vol. 2 No. 1, pp. 1-10.
- Glaser, B. (1998), *Doing Grounded Theory: Issues and Discussion*, Sociology Press, Mill Valley, CA.
- Glaser, B. and Strauss, A. (1967), "The Discovery of the Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research", Aldine de Gruyter, New York.
- Mansourian, Y. (2006). "Adoption of Grounded Theory in LIS research". *New Library World*, Vol. 107 No. 9/10, pp. 386-402.